

legjobb, ahol szordinót rak tollára. Az asszonyi csalódást a kisgyermek játékos szemével rögzíti (*Angyal*), a finom iróniába a rokonszenv témáit emeli (Nenő), vagy ahol együttérzés forrósítja át a szenttelen stílust (*A szerep*). Mindvégig érezzük azonban, hogy a kötetkezdő novella maszkkészítő színészportréja kissé írói önarckép is, alakító mestersege valamiképp az írói műhely szimbóluma is. Nem a nagy élmény ellenállhatatlan feszítőereje, az önkifejezés föltartóztatatlansodrása szüli a művet, hanem a föladat szabta beleélés, a szerep vállalása. A nyelv precíz fogalmi kristályossága is egyéni ízek nélkül való, a nyelvi jellemzésre alig van példa.

Félreértés ne essék: nem az írói konstruálás jogát kifogásolom, hisz nincs eszköztelen irodalom, hanem az élmény szükségességét. A kulisszákra gazdagabb világot kell festeni, hogy életes irodalom legyen belőle; a próza nem nélkülözheti a plaszticitást, a valóság tömörszerű keménységét. A társadalom energiáinak áramlása nélkül a novellák lelki drámái sem lehetnek hitelesek. Szabó Magda írói fejlődésének útja is csak ebbe az irányba vezethet. Hiszünk, sőt — tehetsége az érv — bizonyosra is vesszük, hogy előbb-utóbb, mint már a *Freskó*-ban példát is adott rá, áttöri esztéta világa zártágát. (*Magvető Könyvkiadó 1967.*)

GREZSA FERENC

HERNÁDI GYULA: FOLYOSÓK

Egzisztencializmus, Fellini, nouveau roman — s még sorolhatnánk, mivel rokonította a kritika Hernádi Gyula világát, írásművészetét. Azt hiszem, a kapcsolatok indokoltak voltak, s a túlzásoktól eltekintve a legtöbb kritikának igaza volt a hatások kimutatásában. Amikor viszont rögzítjük az említett összefüggéseket, azonnal meg kell állapítanunk, hogy Hernádi nem idegenből átvett filozófiai gondolatok ismételtetője, s nem idegenből átvett regényszerkezet, stílus-eszmény megvalósítója.

Társadalmunk mai állapota, anyagi és szellemi viszonyai alkotják azt a talajt, melyben Hernádi sajátos művészete gyökerezik. Ha fogékonyan reagált a nyugati filmben és regényben felvetett gondolatokra, s az azokat hordozó formai megoldásokra, egyszerűen arról van szó, hogy társadalmunk állapota, a nálunk is így vagy úgy jelentkező normális és más jellegű problémák oltották belé ezt a fogékonyságot. Bár a társadalmi rendszerek különbözősége elválaszt minket azoktól a viszonyoktól, melyeket Fellini, Antonioni filmjei, Robbe-Grillet regényei tükröznek, korunk bélyegét mind a két világ magán viseli. Ez elsősorban a termelőerők oldaláról érvényes: itt is, ott is átélői vagyunk a tudományos-technikai forradalomnak, mely nemcsak általában az ember helyzetét, de az individuum helyzetét, az individuumnak a külvilággal való kapcsolatát is gyökeresen megváltoztatja.

Itt azonnal lehetőség nyílik arra, hogy rámutassunk arra a momentumra, mely egyben el is választja Hernádit a francia új regénytől. Az új regény únaturálmusa, impassibilitása, az emberi viszonyoknak azt az eldologiasodását, az individuumnak azt az elmagányosodását, valóságtól való elszakadását tükrözi,

mely elsősorban a kapitalista termelési viszonyból fakad. A Hernádi-féle „impassibilitás” elsősorban a termelőerők mai szintjén élő ember helyzetében bekövetkezett változás tükrözője. A tudat szerepe jelentős mértékben megnőtt, megváltozott, s ez nemcsak a gondolkodásra, hanem a többi megismerési funkcióra, az érzékelésre és észlelésre is érvényes. Mindezek következtében az ember kevésbé saját szubjektivitását éli át, s jobban azonosul a külvilág objektivitásával. Ennek alapján, Almási Miklós és Fodor András álláspontjával szemben (*Kritika 1965/2, 1967/2*), úgy vélem, nincs ellentét a regényben az elbeszélői hang objektivitása és a hős szubjektivitásának ábrázolása közt, sőt, a mondatokból következően úgy érzem, hogy ez a regénybeli kettősség az ember helyzetében általában bekövetkezett változás formái vetülete.

Az új tudatállapotok tükrözéséhez gyökeresen új, a valóság különböző oldalait, a szubjektív és objektív egyszerre megragadó kifejezőeszközökre van szükség. A *Folyosók*-ban Hernádi nyelvi eszközei alkalmasnak tűnnek e feladat betöltésére. Ez különösen az érzékletek és észleletek leírásánál figyelhető meg: „A házak kemények, magasak, füstjük bevonja az ablakokat, elcsúsztatja a világosság éleit”; „Az Alagút emelkedik, hullámozó kijárata az arcomhoz ér, megcsap, aztán a világosság elpusztítja, beledörzsöli a házak falába, a homokba”; „Fegyelmезetten állnak körülöttem a tárgyak, világos tömb az ablak, a kályha finom rezgéssel tolja szét magát, általános, fásztó a szoba”; „A város összezsugorodott, kemény” stb.

A hős érzékleteinek leírásában, mint látjuk, nagy szerepe van a tárgyi világ bemutatásának. A tárgyak tulajdonságai

– keménység, pontosság, szilárd körvonalak, fegyelmezettség — nemegyszer átvivődnek az emberekre, emberi arcokra: „Apám arca ismerős és szelíd. A fájdalom, a száraz várakozás helyén most a fal folytatása, a tárgyak törvényes rokonsága van rajta”; Éva „keményen, hangtalanul fekszik”; „Tudtam, hogy egyszerűbben, keményebben vagyok, mint máskor...” Az idézett képek közül nem egy Chirico festményeinek személytelenségére, keménységére emlékeztet: ez összhangban áll mindazzal, amit Hernádinak a film és regény világában meglevő rokonságairól állapított meg a kritika.

A tárgyakkal a szubjektum érzékleteibe való fentebb elemzett bevonulása legáltalában annyira jelenti az élettelen világ humanizált voltának kifejezését, mint száraz objektivitást. Az író nem börtönnek ábrázolja a tárgyak világát, hanem olyan valaminek, ami értünk van, tőlünk függ: „Hívom a liftet. Lassan jön fölfelé, remeg a kőpadló, megható a tárgyak engedelmessége.”

Hernádi stílusának, nyelvi eszközeinek elemzése, képeinek boncolása során tett megállapításaink nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy behatoljunk a szerző írói világába, filozófiájába, a regény szekunder anyagába. Mert Hernádi képeinek a kritika által kimutatott lírai inspiráltsága valóban összefüggésbe hozható az író régebbi költői kísérleteivel, de nem elsősorban azok által determinált. A régebbi kísérletek csak azt jelentik, hogy az íróban szerencsésen megvan egy adottság — az élmények, benyomások sokrétűségének szimultán megragadására való képesség —, ami nélkülözhetetlen a kor új tartalmainak, a mai ember pszichikumának tükrözéséhez, regénybeli objektiválásához.

A regény szekunder, gondolati anyaga etikai jellegű. Ugyanazt ábrázolja fogalmi síkon, amit formai síkon a stílus, a képanyag, az elbeszélői hang tükröz: az ember helyzetét korunkban. A „sztori” keretében felmerülő gondolatok látszólag örök kérdés, a halál metafizikai problémája körül forognak. A kérdés azonban új módon, mint a mai ember helyzetének összetevője vetődik fel. Amikor Simone de Beauvoir *A kor hatalmá*-ban Nizanról, a Szovjetunióban járt kommunista íróról beszél, felteszi a kérdést: az új kollektív kapcsolatok megoldják-e

az individuum olyan problémáit, mint a halál.

Nemmel felel. Hernádi sem mond igent, de az ő kérdésfeltevése más. Tudja, hogy a halál az új társadalomban sem vidám dolog. A megsemmisülés gondolata a társadalom bármilyen fejlettségi szintjén elfogadhatatlan lesz. Így nem azt keresi, mi teszi a halált elfogadhatóvá, hanem azt, hogy a halál kikerülhetetlen ténye ellenére is, mi teszi az életet elfogadhatóvá.

Erre hivatott felelni, s e feleletet hivatott alátámasztani a regény második szerkezeti egysége, mely a hőst és barátait az alkotómunka, a problémák megoldása lázában mutatja meg. Elmondható, hogy a felelet nemcsak intellektuálisan, de művésziileg is meggyőző, mert a gondolat nem válik el a cselekvő hős és környezete ábrázolásától. Ugyanez kevésbé áll a regény első részére, az apa haldoklásának történetére. Igaz ugyan, hogy a barátaival véletlenül találkozó hős beszélgetései dokumentumok, s az elbeszélés menetében ugyanazt a funkciót töltik be, mint bármely tárgyi s egyéb benyomás: — objektív nyomon követését annak, hogy percenként milyen információtömeg árasztja el érzékszerveinket és tudatunkat; mégis megterhelik az elbeszélést. Oldalakon keresztül elméleti tanulmányokba való okfejtéseket olvashatunk itt élet, halál kérdéseiről, az etika, az esztétika, a történelemfilozófia alapvető kategóriáiról (etikai magatartás, jóság, szépség, szabadság, szabadságszükséglet), s a természet- és társadalomtudományok egyéb problémáiról (az idő fogalma, természete, „időkvantumok”). Nem azt mondom, hogy ilyen s hasonló beszélgetések leírásának egyáltalán nincs helye regényben, hisz a hősök jellemzéséhez igenis hozzátartoznak, de ha a mű alapproblémájának deklaratív megoldását is célozzák, mintha az író nem tartaná elégnek a művészi megoldást, soknak tartom őket.

Bőven vannak erőnei és hibái e regénynek. De hibái eredményeiből fakadnak: kísérletezésről van szó, s ha nem is az egyedül üdvözítő módszer feltalálásáról, az egyik leggyümölcsözőbb út kitapogatójáról. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1966.*)

KASSAI KELEMEN JÁNOS